

ONDERWIJS IN CONFLICTHANTERING (1)

Vredesonderwijs

Vredesonderwijs kan vanuit vele invalshoeken worden opgezet: vanuit historische en actuele wereldconflicten, vanuit vredesinstellingen zoals de Verenigde Naties, vanuit belangrijke personen zoals Gandhi of Mandela, vanuit discriminatie, etc. Hierbij leren kinderen hoe anderen met hun conflicten omgaan of zijn omgegaan.

Het voornaamste doel van vredesonderwijs is volgens mij echter kinderen te leren hoe ze door met elkaar te praten hun eigen conflicten met iemand anders zonder geweld kunnen oplossen in plaats van het doordrukken van het eigen gelijk met behulp van slaan, schoppen, schelden, dreigen of vernederen.

Worden we het eens of blijven we het oneens?

Door met elkaar te praten ziet één van beiden in dat hij ongelijk heeft en geeft dat toe, of er blijkt sprake van een misverstand, of van een ongelukkige samenloop van omstandigheden; beiden kunnen met een gelijk standpunt verder.

Als het niet mogelijk blijkt het conflict op te lossen, is het zaak het conflict zonder gebruik van geweld te leren hanteren, in die zin, dat de tegenstelling blijft bestaan, maar dat je ermee leert omgaan dat de ander iets anders vindt, denkt, doet of wil dan jij. Dat noemen we dan respect hebben in de zin dat je respect hebt voor het anders zijn van de ander, in tegenstelling tot respect eisen door van de ander te eisen net zo te denken, handelen en streven als jij. Leren omgaan met een tegenstelling tussen jou en een ander kan het volgende inhouden:

1. Door met elkaar te praten kun je leren dat in het standpunt van de ander ook iets redelijks zit, een andere vorm van redelijkheid dan die aan je eigen standpunt ten grondslag ligt. Hiermee leer je je oriëntatie op de werkelijkheid, je beleving van wat waar is, te verbreden. Je leert je eigen voor absoluut gehouden waarheid relativiseren.
2. Je stelt vast dat jouw standpunt en het standpunt van de ander onverenigbaar zijn, maar accepteert en tolereert dat als een gegeven en leert op realistische wijze een compromis of modus te zoeken om ondanks tegenstellingen in standpunten met elkaar verder te kunnen zonder dat de tegenstelling het contact domineert.

Tja, de theorie is mooi!

Water naar de zee dragen?

Waar begin je aan als leerkracht die vredesonderwijs wil geven?

-Sommige kinderen moeten thuis alleen maar gehoorzaam zijn; een eigen mening wordt niet op prijs gesteld en als je die toch geeft, kun je een klap voor je kop krijgen. Praten over conflicten is er thuis niet bij.

-Tijdens godsdienstles wordt verteld dat God/Allah liefde is, terwijl in de geschiedenisles kruistochten tegen de heidenen en de jihad tegen de ongelovigen worden gerechtvaardigd.

-Ons volkslied gewaagt van vechten tot in de dood voor het vaderland; over de Verenigde Naties en over internationaal recht wordt niet gerept.

-In ons tweede volkslied wordt Piet Hein bezongen, de zeeheld die ons de zilvervloot heeft bezorgd. Als een buitenlandse zeeheld onze zilvervloot zou veroveren, zouden we hem een ordinaire zeerover noemen.

-Onze nationale voetbaltrots Oranje wordt bejubeld ondanks bruto en onsportief gedrag.

Volgens de commentator heet een doorgebroken speler neerleggen een logische en professionele overtreding; de overtreder kon niet anders.

-Het Nederlandse leger wordt op Vredesmissie gestuurd en heeft de dood van onschuldige burgers, waaronder vrouwen en kinderen, op zijn geweten.

-Onze minister-president prijst de VOC-mentaliteit in de wetenschap dat de VOC bijvoorbeeld de bevolking van Banda heeft uitgemoord om zich meester te maken van de nootmuskaatplantages, concurrerende landen als Engeland en Portugal gewapenderhand heeft verdreven, en zijn rijkdom heeft verworven door het roven van producten uit andere landen, door gebruik te maken van slaven en door het monopolie op de handel in opium; een betere definitie van de maffia is niet te geven.

-Onze democratische politieke partijen en onze onafhankelijke journalisten menen negatief gedrag van mensen te moeten verbinden met hun religie en etniciteit in plaats van met hun sociaal-economische omstandigheden, misschien in een poging een racistische partij die veel steun trekt, de wind uit de zeilen te nemen, of misschien vanuit hun eigen racistische neigingen.

Dit zijn dan onze rolmodellen. Probeer daar als leerkracht vredesonderwijs maar eens tegenwicht aan te bieden!

Vredesonderwijs op iedere school in iedere klas

Op school worden vooral intellectuele vaardigheden aangeleerd: taal, rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde, godsdienst/maatschappijleer. Al vroeg hebben beleidsmakers ingezien dat voor iedere school en iedere klas ook lichamelijke opvoeding nodig is. Zelfs opvoeding in creatieve vaardigheden heeft in veel scholen ingang gevonden.

Mijn stelling is dat sociaal-emotionele scholing net zo noodzakelijk is als intellectuele scholing. Die zou moeten bestaan uit het leren van:

1. sociale regels
2. sociaal-emotionele vaardigheden

Dit zijn volgens mij noodzakelijke ingrediënten voor vredesonderwijs waarin kinderen leren hun conflicten met anderen zonder gebruik van geweld te hanteren of op te lossen.

Sociale regels: geboden en verboden

Je mag niet slaan, schoppen, schelden, wapens dragen, eigendommen stukmaken, pesten, vernederen, belachelijk maken, dreigen, intimideren, discrimineren, etc. onder het motto “wat jij niet wilt dat u geschiedt, doet dat ook een ander niet”. Bij overtreding van deze sociale regels volgen sancties die eenduidig en voor ieder gelijk zijn. Het is zaak hierbij alert en consequent te corrigeren en zo nodig preventief in te grijpen, zodat kinderen leren dat ze met zulk gedrag niet weg kunnen komen, zelfs niet stiekem. Sociale regels stellen en handhaven vormen volgens mij echter maar de helft van het verhaal, noodzakelijk maar niet voldoende. Je zult je als opvoeder ook moeten verdiepen in de motieven en emoties van het kind dat zich gewelddadig gedraagt. Als je de achtergrond van het gewelddadig gedrag beter begrijpt, zul je toekomstig geweld beter kunnen voorkomen.

Zou het alleen bij corrigeren blijven, dan is er sprake van een autoritair systeem dat uitsluitend gehoorzaamheid aan de geboden en verboden eist. Kinderen leren dan wel gehoorzamen (vooral in aanwezigheid van de autoriteit), maar leren niet om op een andere manier met hun woede en frustratie om te gaan dan gewelddadig. Zodra ze zelf in een dominante positie komen, zullen ze ook alleen maar autoritaire regels aan anderen kunnen stellen en op hun beurt gehoorzaamheid eisen.

Als je als kind ergens boos over bent en je ouders vragen niet wat je zo boos maakt, maar eisen dat je je rustig houdt en je brutale mond dicht houdt; als je ouders je niet leren je emoties te uiten en erover te praten, kun je als je boos bent niet anders dan uit pure machteloze woede fysiek en verbaal exploderen. Veel ouders maar ook veel leerkrachten hebben zelf moeite met het uiten van en praten over hun emoties en zijn daardoor ook minder goed in staat het emotionele gedrag van hun kinderen te hanteren. Zij zijn het juist die vervallen tot autoritair gedrag met louter geboden en verboden.

Een goede leerkracht is niet alleen goed in het aanleren van intellectuele vaardigheden, maar is ook goed in het aanleren van sociaal-emotionele vaardigheden. Het is onacceptabel dat er leerkrachten zijn die zelf slecht zijn in taal en rekenen. Volgens mij is het even onacceptabel als leerkrachten sociaal-emotionele vaardigheden missen en aangewezen zijn op eenzijdig en verkrampd autoritair gedrag.

ONDERWIJS IN CONFLICTHANTERING (2)

Sociaal-emotionele vaardigheden

Bij geweldloze conflicthantering zijn volgens mij de volgende sociaal-emotionele vaardigheden van belang:

- a. het kunnen verwoorden van eigen opvattingen, gevoelens en wensen
- b. het kunnen luisteren naar de opvattingen, gevoelens en wensen van de ander
- c. het kunnen hanteren van conflicten
- d. het kunnen sluiten van compromissen
- e. het kunnen dragen van verantwoordelijkheid
- f. het kunnen samenwerken

Je zou daarbij kunnen zeggen dat ieder onderdeel een noodzakelijke voorwaarde vormt voor het volgende onderdeel.

Verwoorden

Het leren van sociaal-emotionele vaardigheden begint met het mondig (assertief) maken van kinderen. Ze leren hun eigen mening onder woorden te brengen, ze leren in woorden uit te drukken wat ze voelen en ze leren te formuleren wat ze wel en wat ze niet willen. Het feit dat een kind zijn meningen, gevoelens en wensen mag uiten en dat er ook naar wordt geluisterd, geeft het kind de erkenning dat hij mag zijn zoals hij is (ook al heeft een ander andere meningen, gevoelens en wensen, waar hij op zijn beurt rekening mee moet leren houden). Dat geeft een kind een gevoel van eigenwaarde, het voedt het zelfvertrouwen en bouwt een gevoel van eigen identiteit op. Dat gebeurt allemaal niet of veel minder in autoritaire situaties waarin een kind vooral moet zwijgen, luisteren en gehoorzamen. Het kind ontwikkelt zich dan tot een soort kopie van zijn gebieders.

Luisteren

De volgende stap is dat een kind leert luisteren naar een ander kind als die zijn meningen, gevoelens en wensen naar voren brengt. Als je wil dat een ander aandacht heeft voor jouw meningen, gevoelens en wensen en als je wil dat daar respectvol mee wordt omgegaan, dan zul je dat respect ook de ander moeten betuigen als die probeert zijn persoonlijke roerselen te uiten. Door te luisteren kun je ontdekken dat de ander overeenkomsten met jou vertoont, of je kunt leren dat je tegen bepaalde zaken ook op een andere manier kunt aankijken, of dat het mogelijk is bepaalde gevoelens juist wel met anderen te delen. En je kunt leren daar je waardering over uit te spreken en leren de ander daarvoor een compliment te geven. Je kunt ontdekken dat je ongelijk had of dat wat je wil, onmogelijk is. Voor leren toegeven en ongelijk bekennen is het noodzakelijk goed naar de argumenten van anderen te luisteren. Door te luisteren kun je ook ontdekken dat de ander opvattingen, gevoelens of wensen heeft die je onacceptabel vindt. Als je het contact met die ander wil voortzetten, zul je een manier moeten vinden om met die tegenstellingen om te gaan.

Hanteren van conflicten

Als een ander zich op een onacceptabele manier gedraagt of onacceptabele dingen zegt, is het zaak daar niet met fysiek of verbaal geweld op te reageren, maar onder woorden te brengen waar je het niet mee eens bent en wat je niet bevalt in het gedrag en de houding van de ander. Het is belangrijk bij conflicten onderscheid te maken in inhoudelijke aspecten en relationele aspecten (bejegening). Bijvoorbeeld, als de ander tegen je zegt: "Ik wil dat jij de deur dicht doet", kun je daarop op twee manieren antwoorden, inhoudelijk of relationeel. Je kunt antwoorden, dat het juist lekker koel is de deur open te laten (inhoudelijke reactie). Je kunt ook antwoorden dat je het niet prettig vindt gecommandeerd te worden (relationele reactie). De ander had ook kunnen zeggen: "Zou je de deur willen dichtdoen?" Dit is een verzoek op basis van gelijkwaardigheid en geen bevel tegen een vermeende ondergeschikte. Praten over hoe je je behandeld voelt door de ander, praten over bejegening, wordt ook wel metacommunicatie genoemd in tegenstelling tot communicatie over de inhoud van wat er gezegd is. Inhoudelijk reageren is makkelijker, omdat de inhoud al in woorden is gegeven. Metacommunicatie is relatief moeilijk, omdat je woorden moet zoeken voor het onprettige gevoel dat de ander bij je teweeg heeft gebracht, niet door de inhoud van zijn woorden, maar door een neerbuigende intonatie, dwingende gebaren en een bevelende woordkeuze. Als je de ander aanspreekt op zijn manier van bejegening en als de ander prijs stelt op goede voortzetting van het contact, zal hij misschien zijn excuses aanbieden voor zijn houding en in het vervolg zich op een meer gelijkwaardige manier tegen je gedragen door iets te vragen in plaats van te bevelen.

Er kunnen vervolgens situaties bestaan waarin twee mensen elkaar met alle respect bejegenen, maar inhoudelijk gezien het volstrekt met elkaar oneens blijven, zelfs nadat ze zorgvuldig kennis hebben genomen van elkaars argumenten. Je kunt dan definitief afscheid van elkaar nemen, maar zult iets onderling moeten regelen als je samen verder wilt, of als er maar één besluit kan worden genomen.

Compromissen sluiten

Als de fase van elkaar met argumenten proberen over te halen van standpunt te veranderen voorbij is en van beide kanten is besloten de relatie voort te zetten, kunnen er op verschillende manieren compromissen worden gesloten die voortgang in de relatie mogelijk maken.

-Je kunt met elkaar afspreken dat vandaag gebeurt wat de een wil en morgen wat de ander wil.

-Je kunt bij meerdere tegenstellingen een soort uitruil doen, waarbij de een zijn zin krijgt in dit onderwerp en de ander in dat onderwerp.

-Je kunt ook besluiten dat elk voor zijn tweede optie kiest (second best), als men het daar toevallig wel over eens is.

-Je kunt afspreken dat als je toegeeft aan de ander, die ander extra diensten of goederen levert ter compensatie.

-Je kunt de tegenstelling laten rusten, omdat die niet belangrijk genoeg is binnen de relatie. Hoever je wilt gaan in het sluiten van compromissen, hangt af van de mate waarin je voortgang van de relatie wenst.

Verantwoordelijkheid dragen

Het aanleren van geweldloze conflicthantering moet natuurlijk niet het verhaal van de leerkracht blijven waar leerlingen welwillend naar luisteren. Het is belangrijk dat ze zelf met de aangedragen regels en principes aan de slag gaan. Zo is er een school in Montfoort waar leerlingen aan het begin van het schooljaar zelf afspraken maken over ruzie maken en pesten (bron: International Fellowship Of Reconciliation (IFOR), J. Poort-van Eeden). Omdat ze zelf de regels hebben gemaakt en samen hebben afgesproken zich eraan te houden, kunnen ze er

elkaar ook op aanspreken en elkaar corrigeren. Ze zijn zelf verantwoordelijk voor het nakomen van de afgesproken regels. Omdat de leerlingen de regels als van henzelf ervaren, voelen ze zich er ook aan gecommiteerd. Het zijn regels die ze zelf willen en niet regels die ze door de leerkracht opgelegd hebben gekregen. In een autoritaire opvoedingssituatie blijft de verantwoordelijkheid meestal uitsluitend bij de leerkracht; de leerlingen voelen zich niet zelf verantwoordelijk en zijn zonder leerkracht ook minder goed in staat zelfstandig die verantwoordelijkheid te nemen.

Samenwerken

Onze maatschappij is sterk gericht op concurrentie, competitie en prestatie. Op zich is daar niks mis mee. Het kan een mens boven zichzelf uit doen stijgen, helpen zijn grenzen te verleggen en mogelijkheden te vergroten. Voorwaarde is wel, dat er eerlijke regels zijn en men niet zijn macht misbruikt ten koste van anderen. In de praktijk van de vrije markt wordt deze voorwaarde nog al eens veronachtzaamd of terzijde geschoven. De wil om te winnen en de beste te zijn is soms zo overheersend dat de regels worden genegeerd; in dat geval krijg je valse concurrentie en competitie, en winst ten koste van de ander. Het winnen is dan vaak belangrijker dan de kwaliteit van het resultaat. De redeloze drang tot winnen kan ook leiden tot een pyrrusoverwinning, waarbij eigenlijk allen verliezers zijn.

Samenwerken heeft als voordeel dat daardoor een geheel tot stand kan komen dat meer is dan de som der delen; twee weten meer dan een. Samenwerken kan leiden tot een win-win situatie voor alle partijen in plaats van alleen winst voor de winnaar.

Het is belangrijk dat kinderen niet alleen leren goede prestaties te leveren en in competitie leren het beste uit zichzelf te halen, maar ook kennismaken met de meerwaarde van samenwerken boven individuele inspanningen. Samenwerken vereist allerlei sociaal-emotionele vaardigheden: Het al jong oefenen in de klas maakt kinderen vaardig voor sociaal functioneren in groepen en werken in teamverband. Ze leren tegenstellingen te overwinnen en leren tot gezamenlijke doelstellingen te geraken en tot gezamenlijke afspraken over taakverdeling; ze leren verantwoordelijk te zijn voor een gezamenlijk resultaat.

Curriculum

Bovenstaande vormt een raamwerk voor een curriculum voor leerkrachten in vredesonderwijs, en dan met name in geweldloze conflicthantering, als vast onderdeel in hun opleiding. Voor ieder bestanddeel zijn praktijkvoorbeelden te bedenken die passen bij elke leeftijd en bij elk ontwikkelingsniveau van abstract denken. Je kunt een vierjarige al leren zeggen dat hij niet wil dat een ander de baas over hem speelt (metacommunicatie). Ik pleit niet voor aparte leerkrachten voor het vak "geweldloze conflicthantering". Ik vind dat elke leerkracht behalve goed opgeleid in het doceren van intellectuele vakken (taal, rekenen, etc.) even goed opgeleid dient te zijn in het stellen en handhaven van sociale regels en in het doceren van vaardigheden die nodig zijn voor geweldloze conflicthantering. Het zelf leren en leren doceren van sociaal-emotionele vaardigheden zou een verplicht onderdeel moeten zijn voor elke opleiding tot leerkracht. Essentieel voor vredesonderwijs is volgens mij niet het leren over andermans conflicten in heden of verleden, maar in je eigen dagelijkse conflicten te leren vrede te sluiten en te handhaven. Vrede ontstaat niet door bewonderaar te zijn van iemand als Gandhi of veel te weten over polemologie, maar door sociaal-emotioneel vaardige mensen, die de kunst van het ruzie maken beheersen.

John Zant
augustus 2010